

**Pécsi Tudományegyetem
Földtudományok Doktori Iskola**

**Az uniós külső határok által kettéosztott Kárpátok Eurorégió
biztonságföldrajzi elemzése**

Phd-értekezés tézisei

Dobák Imre

**Témavezető:
Dr. habil Pap Norbert PhD
tanszékvezető egyetemi docens**

Pécs, 2010

A doktori program címe: Földtudományok Doktori Program

Vezetője: Dr. Dövényi Zoltán Dsc
Intézetigazgató egyetemi tanár
PTE TTK Földrajzi Intézet

A doktori témacsoport címe: Történeti és politikai földrajz

Vezetője: Dr. Dövényi Zoltán Dsc
Intézetigazgató egyetemi tanár
PTE TTK Földrajzi Intézet

Az értekezés tudományága: Politikai földrajz

Témavezetője: Dr. habil Pap Norbert PhD
Tanszékvezető egyetemi docens
PTE TTK Politikai Földrajzi és Területfejlesztési
Tanszék

I. A témaválasztás indoklása, célkitűzések

Az értékezés témaválasztása a Lengyelország, Szlovákia, Magyarország, Románia és Ukrajna határterületeinek találkozásánál elterülő *Kárpátok Eurorégió területének, mint az uniós külső határoknak helyet adó térségnek a biztonságföldrajzi és biztonságpolitikai aspektusú vizsgálatára* irányul. A terület kiválasztásakor olyan, tág értelemben vett határtérség került elemzésre, amely mind természetföldrajzi értelemben, mind az adminisztratív határok tekintetében *színtere a történetileg végbement határváltozásoknak, és örököse is ezen eseményeknek.*

A vizsgálat földrajzi *térkeretét* jelentő Kárpátok Eurorégió Interregionális Szövetséget a bipoláris rendszer felbomlását követő légkörben, a formálódó és helyüket kereső kelet-közép-európai országok 1993-ban hozták létre. Az együttműködés alapvető céljaként fogalmazódott meg „az itt élő emberek életminőségének javítása, a béke megőrzése, a határ menti lakosság jó kapcsolatának kialakítása, a határok elválasztó szerepének csökkentése, valamint a határok átjárhatóságának biztosítása” (BATA B. 2008), amely előremutató példaként jelezte a határon átnyúló, jószomszédi kapcsolatok erősítésének és az esetlegesen jelentkező konfliktusforrások rendezésének lehetőségét. Az eltelt közel húsz évben bekövetkezett geopolitikai események, a nagypolitikai szintéren lezajlott változások igazolták a korábban megfogalmazott célok helyességét, és a határokon átnyúló együttműködés szükségességét. Különösen igaznak tekinthető ez egy olyan átalakulási időszakban, amelyet számos elemében instabilitás jellemez, felszínre hozva ezzel azonban a biztonság iránti fokozott társadalmi és nemzeti igényeket is.

A Kárpátok Eurorégió létrejöttével egy színes etnikai, vallási, kulturális, gazdasági és társadalmi jellemzőkkel rendelkező Eurorégió született, amely terület viszonyai, mind a szűkebb, mind a tágabb környezet biztonsága szempontjából elemzésre érdemesek. Mindezek mellett az Eurorégió szintjén, amely „várhatóan nagy jövőjű térség” (TÓTH J. 2003 p. 726) helye van a biztonságpolitikai irányultságú gondolkodásnak és kutatásoknak, hiszen a biztonság szintjének növelése, amellyel hogy az Eurorégióban élők alapvető érdeke, nem valósítható meg a regionális szintű cselekvések, valamint a határokon átnyúló két és többoldalú kapcsolatok nélkül. A felszínen levő gazdasági és etnikai kérdéskörök mellett, elemzendő területként hangsúlyosan előtérbe kerülnek a határokon átnyúló veszélyek, kockázatok és konfliktusforrások, különös tekintettel az illegális migráció, a környezetbiztonság problémái. Az Eurorégió viszonyainak kutatását, a téma aktualitását a már kibővült EU keleti irányú érdekei, az Unió külső határainak biztosításából adódó feladatok, az uniós szinten felértékelendő biztonságpolitikai kérdéskörök, valamint az Oroszország és az Unió között elhelyezkedő Ukrajna szerepköre is alátámasztja.

A több mint 161 ezer km² területtel és több mint 16 milliós lakossággal rendelkező Kárpátok Eurorégió számos olyan jellemzővel bír, amelyek indokoltá teszik, hogy a régió tágabb térségben betöltött helyét és szerepét a biztonságföldrajz oldaláról is megvizsgáljuk:

- A Kárpátok Eurorégióhoz tartozó területek saját országaikban mind társadalmilag, mind gazdaságilag periférikus helyzetűek. E tagterületek túlnyomó többségét környezeti problémák, az infrastruktúra hiánya, a gazdasági együttműködés problémái, valamint politikai, pszichológiai és társadalmi-kulturális problémák sújtják. (SÜLI-ZAKAR I. 2004)
- A tagterületeket adó országok mindegyike korábban a szocialista tömbhöz tartozott.

- A területre történelmileg a gyakori határváltozások, valamint az etnikumok sokszínűsége jellemző.
- Gazdaságilag elmaradott területek, perifériatárségek a régió gazdasági mutatói az anyaországok átlaga alattiak, jellemző a nagy arányú munkanélküliség, az elvándorlás (BARANYI B. 1999, SÜLI-ZAKAR I., 1999b)
- Ezen a területen keresztül futnak a Kárpátokon átívelő kelet-nyugati tranzitútvonalak, továbbá a régió Közép-Európa kapujaként funkcionál kelet irányába. Több „választóvonal” is metszi a térséget, így nyelvi, etnikai és felekezeti határvonalak.
- A régió tágabb területe történelménél fogva a nagyhatalmi érdekszférák, erővonalak találkozási térsége. Az EU, illetve a NATO kibővítésével az itt húzódó határok uniós, illetve szövetségi szintű jelentőséget kaptak.
- Öt ország nemzetközi határai találkoznak egy szűkebb térségben, így számos a biztonság témaköréhez kapcsolódó veszély érezteti hatását (pl. feketekereskedelem, korrupció, határon átnyúló szervezett bűnözés, csempésztevékenységek, illegális migráció, környezeti veszélyek - természeti katasztrófák).

1. ábra: A Kárpátok Eurorégió területi elhelyezkedése
(szerk: DOBÁK I. 2010)

Az értekezés megfogalmazott céljai:

- Az elmúlt évek nagyobb geopolitikai folyamatai tükrében, az itt húzódnó határok „típusának” átalakulása kapcsán *vizsgálni és elemezni* az Eurorégió által felölelt térség nagyobb kelet-közép-európai térben betöltött jelenlegi és várható helyét, szerepét.
- *Rávilágítani* az uniós külső határokon átívelő biztonságpolitikai problémakörök egyes összetevőire, elemezni azok regionális szintű megjelenését. *Meghatározni* azon főbb veszélyeket és kihívásokat, melyek hosszabb távon érinthetik a vizsgált térséget.
- A biztonságföldrajzi – biztonságpolitikai kérdéskörök kapcsán *rámutatni* a nem uniós tag Ukrajna tágabb térségben betöltött szerepére.
- *Elemezni* az Európai Unió külső határbiztonsága fenntartásában közvetlenül érintett régió nemzetközi illegális migráció folyamatában betöltött szerepét.
- *Igazolni* a biztonságföldrajzi-biztonságpolitikai szemléletű megközelítés létjogosultságát a regionális vizsgálati térben.

A fenti célok elérése érdekében az alábbi **tézisek kerültek** megfogalmazásra:

- A Kárpátok Eurorégió területe, az Európai Unió és az attól keletre eső ukrán területek biztonságpolitikai értelemben vett egyik kapcsolódási zónája, ahol a *különböző biztonsági kockázatok és kihívások határon átnyúló jelenségeként* érzetik hatásukat.
- Az Eurorégió tagterületeinek esetében nem egyszerűen földrajzi értelemben vett „találkozási térségről” beszélhetünk, hanem mindezzel párhuzamosan számos olyan, a biztonságpolitika témaköréhez sorolható problémakör is felszínre kerül, amelyek a határtérségek elválasztó és összekötő szerepéhez kapcsolódnak. Az Eurorégió tagországi többségében azonos biztonságpolitikai kockázatokkal és kihívásokkal szembesülnek, mindemellett az Eurorégió területe számos *érték és érdek találkozási, ütközési területe*.
- A vizsgált térség, történelmi öröksége, a nagyobb geopolitikai változások hatásai, továbbá földrajzi elhelyezkedése révén súlyozottan érintett az egyes biztonságpolitikai veszélyek és kihívások terén, amely alapján a biztonságpolitikai problémakörök egyik megközelítési módjaként létjogosultsága van a földrajzi szemléletnek, megkönnyítve ezzel a régió viszonyainak valós bemutatását.
- Az Unió külső határainak, illetve a schengeni külső határoknak teret adó Kárpátok Eurorégió térsége hosszabb távon a kelet-nyugati irányú illegális migráció, illetve az ellene való küzdelem egyik kiemelt földrajzi színtereként funkcionál.
- A régió tagterületeként megjelenő, az Unió és Oroszország között elhelyezkedő Ukrajna geopolitikai szerepe és az ország jövője kiemelkedő jelentőségű a tágabb kelet-közép-európai térség biztonságpolitikai helyzete szempontjából. Az Eurorégió többi tagországtól eltérően Ukrajna tényleges európai integrációja - több, a kelet-közép-európai térségen túlmutató tényező okán – tartósan lezáratlan marad.

Az értekezésben törekedtem átfogó, általános képet adni a régió biztonságpolitikai - biztonságföldrajzi tényezőiről, jellemzőiről és megtalálni a helyes arányt a komplexnek tekinthető problémakörök között, azonban nem túl redundáns mélységű bemutatására. Mivel a határokon átnyúló Kárpátok Eurorégió tagterületein zajló folyamatok elválaszthatatlanok az Eurorégiót alkotó országok nemzeti szinteken végbemenő folyamataitól, illetve a terület

határrégióként érintett az elmúlt években, évtizedekben végbement nagyobb európai jelentőségű geopolitikai események kapcsán is, az áttekintés több témakörben (pl. illegális migráció, etnikai kérdéskör, gazdaság) kilép a régió jelentette elemzési keretből.

A kutatások során több irányban is le kellett határolnom az elemzés kereteit. A vizsgálat *földrajzi kerete* a Kárpátok Eurorégió által felölelt terület, amely amellett, hogy kellően lehatárolható területet biztosított, az uniós külső határok kérdéskörére fókuszálva szélesebb kitekintést nyújtott az egyes országok irányába. Az időbeli korlátot az Eurorégió 1993-es megalakulása jelentette, amely mellett a biztonságot veszélyeztető tényezők és magának a biztonságpolitika kérdéskörének összetettsége, multidiszciplináris jellege miatt fontos szempont volt a biztonságpolitika irányából is a pontos lehatárolás. Mivel *a komplex értelemben vett biztonságpolitika összetevőinek mindegyike, szinte önmagában is külön kutatási területet képvisel*, nem volt céлом a régió kívülről ható, azonban a régióban kiteljesedő problémakörök teljes körű gyökereinek bemutatása, valamint a megoldással, kezeléssel kapcsolatos elméletek és elképzelések tárgyalása. A vizsgálatok során biztonságpolitikai és földrajzi nézőpontból a fő vezérfonalat az uniós és nem uniós területeket elválasztó „határtérségek” találkozási pontja, és a határ, mint háromdimenziós földrajzi jelenség¹ (PAP N. – TÓTH J. 2008) összekötő és elválasztó szerepe képezte.

Azon főbb biztonságpolitikai veszélyek és kockázatok kerülnek áttekintésre, melyek mind az európai biztonságpolitikai elképzelésekben, mind a régióban érintett tagországok biztonságpolitikai gondolkodásában megjelennek, és jelentőséggel bírnak. Fontos hangsúlyozni azt is, hogy a nemzetközi és a nemzeti színtereken állandóan mozgásban lévő politikai és nem utolsósorban gazdasági erők folyamatosan alakítják azokat az érdekeket, amelyek közvetlenül és közvetve is lecsapódnak az Eurorégió területén is. Éppen ezért – a dolgozat céljaként - a terület jelen, földrajzi szemléletű, biztonságpolitikai irányú áttekintése, a jelenségek „számbavétele” igazából *pillanatnyi helyzetképet* adhat a régió viszonyainak és helyzetének teljesebb megértése felé.

II. Alkalmazott módszerek

Az értekezés elkészítésekor az alábbi, a kérdéskörök áttekintő, elemző jellegű feldolgozására szolgáló módszereket alkalmaztam:

Primer kutatási módszerként került alkalmazásra:

- Az értekezésben foglalt részterületeket érintő külföldi és a hazai tudományos értékű publikációk, szakirodalmak és korábbi kutatások eredményeinek megismerése, az ott megállapítottak *elemzése, másodelemzése*. Az egyes nemzetközi biztonságpolitikai vonatkozású dokumentumok, joganyagok megismerése mellett a régiót is érintő politikai események figyelemmel kísérése azok *biztonságpolitikai szempontú megítélésé*. Az öt ország területét érintő kutatási téma viszonylatában a felhasznált szakirodalmakat, azok témaköröknek megfelelő *összevetését* egyes esetekben behatárolta nyelvi sokszínűségük, amelynek ellensúlyozására több esetben forrásként kerültek felhasználásra a tárgyköröket érintő nemzetközi szintű konferenciák munkaanyagai.
- Az érintett országok statisztikai hivatalai, állami szervek és egyéb, a vizsgált témakör szempontjából releváns nemzetközi szervezetek statisztikai adatait felhasználva egyes

¹ A határról összefoglalóan elmondható, hogy az államok lététől elválaszthatatlan háromdimenziós földrajzi jelenség. Jellemezni a sávszerűség, továbbá a földfelszín alatti és feletti relevancia (PAP N. – TÓTH J. 2008)

kérdéskörök, *analízis és szintézis módszerének* alkalmazásával történő áttekintése, összefüggések, megállapítások levonása. Mivel az Eurorégió tagjai közül négy ország az elmúlt években több lépcsőben, időben egymástól eltolva vált az Európai Unió tagjává, továbbá Ukrajna nem uniós tagország, a vonatkozó adatok összevetése, esetleges összesítése érdekében törekedtem olyan forrásokat felhasználni, amelyek minden tagországra vonatkozóan rendelkezésre álltak.

- A tárgykör különböző szegmenseit érintő hazai és nemzetközi konferenciákon (különösen a rendészeti, migrációs, biztonságföldrajzi témakörök) történő részvétel, a vizsgált kérdések áttekintésére irányuló beszélgetések, interjúk lefolytatása a témakört ismerő szakemberekkel, kutatókkal.

Szekunder kutatási módszerként került alkalmazásra:

- Strukturált interjú helyettesítéseként értelmezhető kérdőívekre alapozott vizsgálatokat készítettem, illetve az eredmények feldolgozását, elemzését, és megállapítások levonását végeztem el. A vizsgálatok hozzájárultak az érintett kérdéskörök aktuális problémáinak áttekintéséhez, továbbá az öt országot érintő vizsgálati térben kitekintést biztosítottak más szakemberek véleményének megismeréséhez.

A biztonságpolitikai kérdéskörök és a határon átnyúló veszélyek megítélése témakörét felölelő, az egyes tagterületeket jól ismerő helyi szakemberek véleményformálására irányuló kérdőívek², a *problémakör összetettségére kívántak rámutatni*, valamint megállapítások levonását segítették elő. A környezetbiztonsági szegmens témakörében összeállított kérdőív³ az érintett területet problémáival napi szinten foglalkozó, katasztrófavédelmi szakemberek véleményének megismerésére, az adott terület legfontosabb környezeti veszélyeire és azok prioritására összpontosított.

III. Eredmények

Az értekezés biztonságföldrajzi szemlélettel mutatja be a Kárpátok Eurorégió területén jelentkező különböző biztonságpolitikai kihívásokat és kockázatokat. A biztonság komplex értelmezését alapul véve a vizsgált problémakörök rendkívül szerteágazóak, azonban új eredményként jelentkezik, hogy átfogó, az Eurorégió által felölelt területre vonatkoztatott áttekintésükkel, a viszonyok teljesebb megismerésére nyílik lehetőség.

A térség gazdasági, társadalmi folyamatai, az EU bővítés és tagság, illetve a schengeni külső határok kiterjesztése, vagy éppen a határkutatások kapcsán, számos - a biztonságpolitikához kapcsolódó - kérdéskör már széles körben vizsgálnak tekinthető, a Kárpátok Eurorégióra vonatkozó, a biztonságpolitikai veszélyek szélesebb spektrumára fókuszáló áttekintés azonban újnak tekinthető. Hangsúlyozni kell, hogy a Kárpátok Eurorégió biztonságpolitikai megközelítésben nem tekinthető az államokkal egyenlő rangú szereplőnek a nemzetközi biztonság résztvevői között, így az itt megjelenő problémák is elsődlegesen határokon átnyúló, regionális, vagy akár államok közötti problémaként kerülnek felszínre. Nem beszélhetünk egységes biztonságpolitikai elképzelésekről sem a régió vonatkozásában, és habár számos kérdésben közös úton (a NATO és EU intézményrendszere) haladnak az

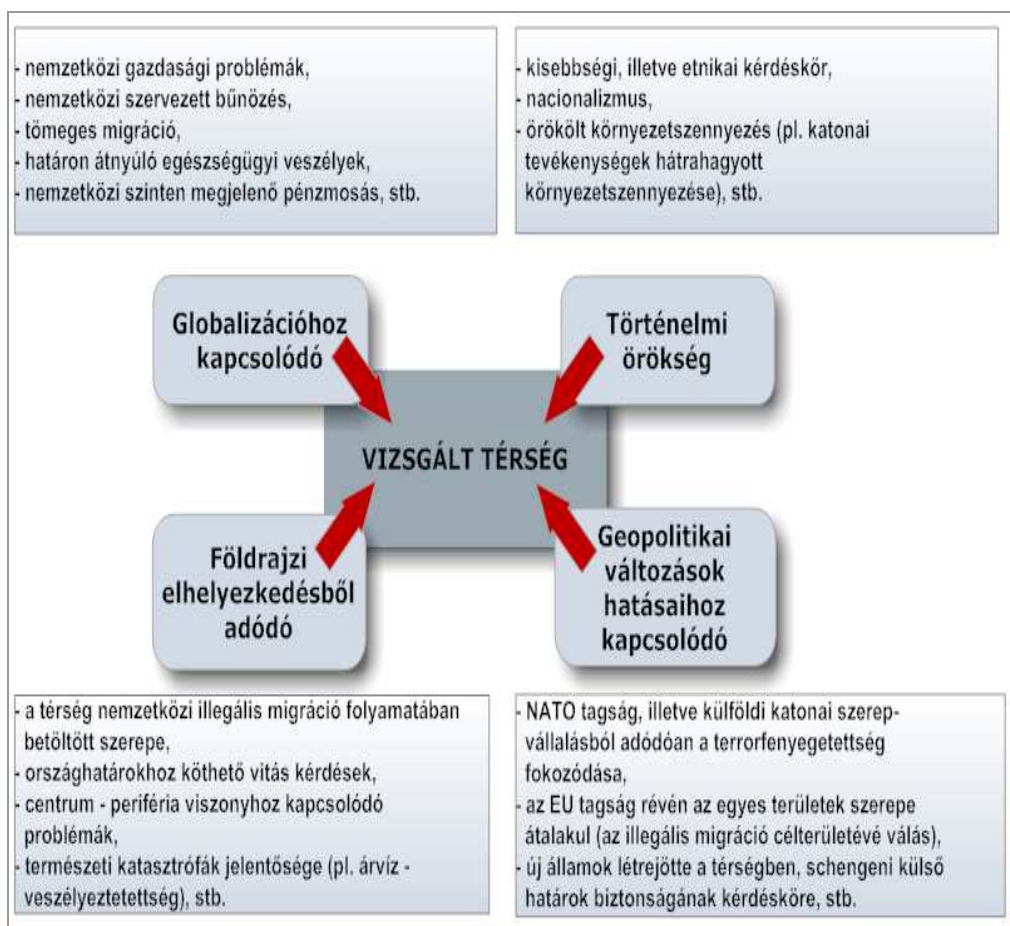
² a Kárpátok Alapítvány (Carpathian Foundation) nemzeti irodáihoz kerültek eljuttatásra, melyekre az ukrán, szlovák, magyar és román féltől érkeztek válaszok (2009)

³ a környezeti veszélyek és kihívások témakörére fókuszáló kérdőív az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság érintett megyei Igazgatóságaihoz kerültek eljuttatásra (2009).

érintett tagországok, a régió területét eltérő nézőpontból és érdekek mentén szemlélik, így egyes, a biztonságpolitikához tartozó kérdéseket is eltérően ítélnék meg. Mindezek mellett, az értekezés rámutat arra, hogy a régiók szintjén is helye van a biztonságpolitikai irányultságú gondolkodásnak és kutatásoknak.

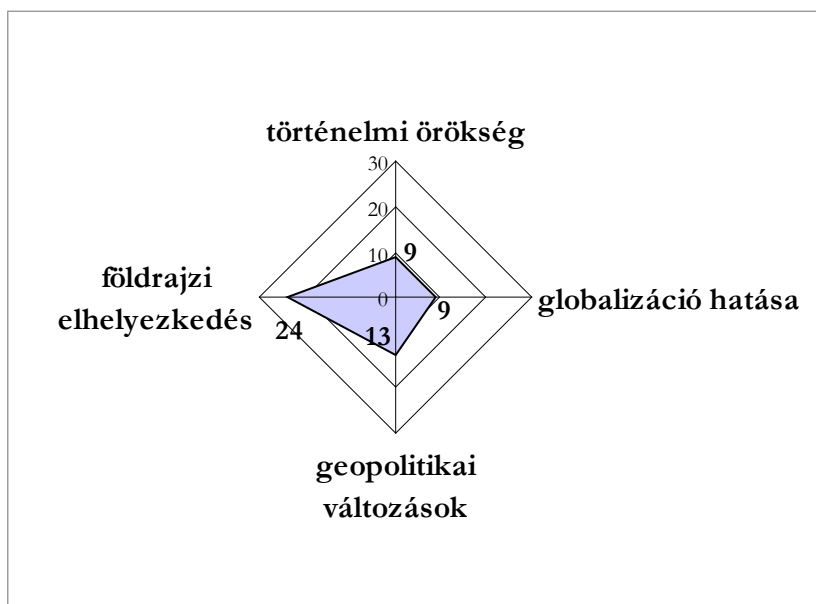
Eredményként jelenik meg, hogy az értekezés az Eurorégió által összefogott területeken megjelenő biztonságot veszélyeztető jelenségeket és tényezőket újszerű felosztásban vizsgálva mutat rá a problémakörök földrajzi determináltságára. A vizsgálat során ún. „forrásmátrix” került megfogalmazásra, amelyben az áttekintett tényezők az Eurorégió által lefedett terület *érintettségének* oldaláról közelítik meg a főbb veszélyeket és kihívásokat. A kategorizálás alapján az itt megjelenő problémák:

- a globális biztonságpolitikai problémák helyi megjelenéseként vannak jelen,
- magának a régióknak a nagyobb nemzetközi környezetben betöltött speciális geopolitikai helyzetéből,
- földrajzi elhelyezkedéséből adódóan csapódnak le a szűkebb földrajzi térségben,
- történelmi örökségként éreztetik hatásukat.

2. ábra: A főbb biztonságpolitikai veszélyek és kihívások elvi megjelenése a vizsgált térségben
(szerk: DOBÁK I.)

A vizsgált biztonságpolitikai veszélyek és kihívások túlnyomórészt a térség földrajzi elhelyezkedése, adottsága révén érintik jelentős súllyal a Kárpátok Eurorégió területét, amely mellett a nagyobb geopolitikai változásokra visszavezethető folyamatok, hatások is súlyozottan vannak jelen. Míg előbbi rámutat, az egyes biztonságpolitikai veszélyek és kihívások földrajzi szemléletű megközelítésének létjogosultságára, utóbbi a téma aktualitását, valamint a folyamatosan változó külső környezet, és a nagyobb nemzetközi szintéren végbemenő folyamatok térségre gyakorolt kihatását jelzi.

3. ábra: A főbb biztonságpolitikai veszélyek és kihívások „forrásainak” súlyozása a Eurorégió érintettsége kapcsán

(szerk: DOBÁK I.)

Tagadhatatlan, hogy a térség napjainkban is Kelet-Közép-Európa egyik kulcsterülete, ahol - a történelemben visszatekintve ismételt - számtalan érdek és érték találkozik. A terület összekötő kapocs kelet és nyugat között, míg az itt húzódó határok a fejlettebb európai régiókat és az oda igyekvő területeket választják szét. Éppen ezért, a határok sajátosságából („elválaszt és összeköt”) adódóan válik igazán fontossá a biztonságpolitika és biztonságföldrajzi áttekintés jelentősége.

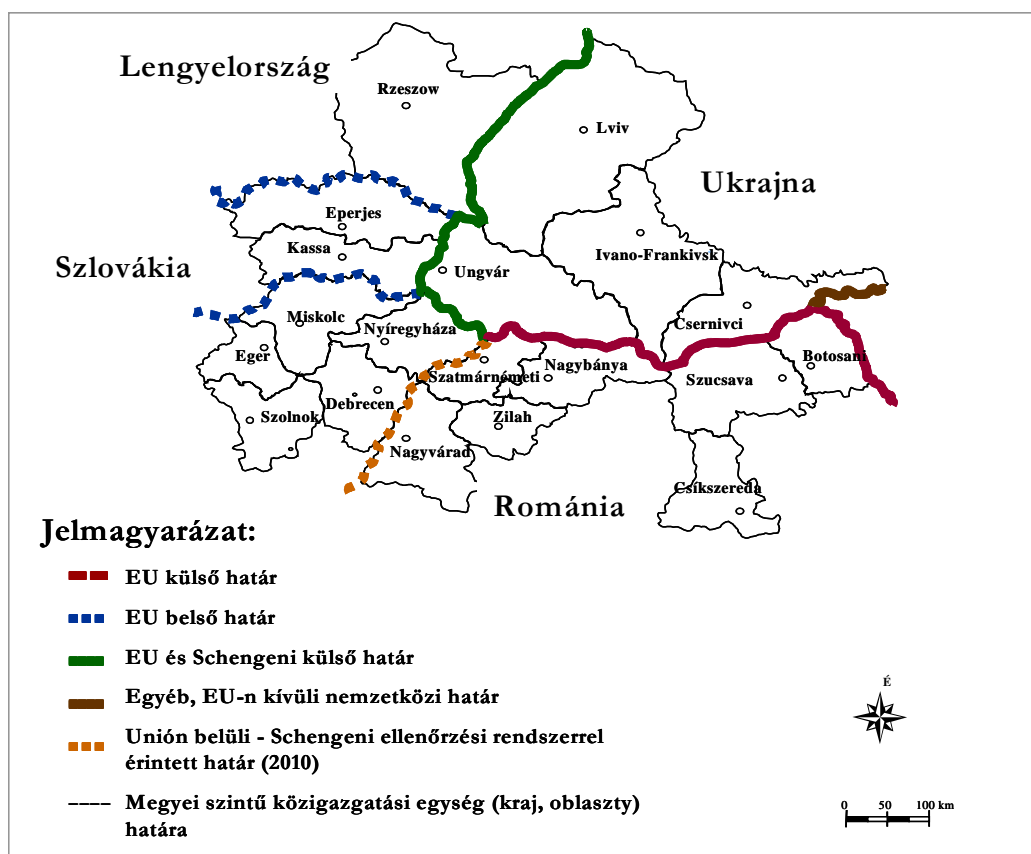
A Keleti-Kárpátok hegyvonulatai által kettévágott térség már a történelemben visszatekintve is különböző nemzetek, nemzetiségek-etnikumok, kultúrák, gazdasági és politikai erővonalak találkozási és kapcsolódási zónája volt. A kelet-nyugati irányú útvonalak mellett az észak-déli közlekedési irányok is jelen voltak, amelyeken túl a Kárpátok által biztosított természetes határok képezték az európai területek valós elválasztó és védelmi szerepét.

A mai Eurorégió területének nagy része egyszer már tagja volt egy magasabb szerveződésű integrációs tömörülésnek. A Habsburg Birodalom, illetve az Osztrák-Magyar Monarchia hosszú időn keresztül formálta a sok nemzetiségnek otthont adó területet, majd a XX. század első felében végbement határmegvonások „a történelem során egybefüggő, egymásra utalt térségeket vágtak szét...” (SÜLI-ZAKAR I. 1999/a). A második világháborút követően az itt elterülő területeken a Szovjetunió, illetve a közvetlen érdekszférájához tartozó országok osztoztak, háttérbe szorítva a területi és nemzetiségi kérdéseket. A térséget uraló szocialista ideológia számtalan kapcsa ellenére a régió különböző országokhoz tartozó

tagterületei (különösen Kárpátalja) egymás előtt is elzárt területek voltak⁴, amelyek közötti kapcsolatok csak az 1990-es évek elején kezdtek újra formálódni, kezdetben egymás megismerésével.

A bipoláris világrend felbomlását követő újrendeződés eredményeként a térség „határszerepe” habár átalakult, azonban - ismételten felértékelődve - továbbra is megmaradt. Fordulatot az EU keleti irányú bővítése, és a schengeni övezet kiterjesztése jelent, ahol a határok szűrő (filter) és gát (barrier) jellege (PAP N. - TÓTH J. 2008) jelentős hatást gyakorol a határtérség egészére. Napjainkra Ukrajna legnyugatibb megyéje, Kárpátalja, több mint 470 kilométer hosszan európai uniós országokkal „vált határossá”, melyek közül három ország⁵ (Lengyelország, Szlovákia, Magyarország) érintett határai összesen 268 kilométeren, schengeni határként⁶ érintik a vizsgált ukrán megyét. A „többlepcsős” geopolitikai változások eredményeként Kárpátalja tágabb térségében:

- EU belső határok (szlovák-lengyel, szlovák-magyar),
- EU-n belüli schengeni határ (magyar-román) (várhatóan belső határ 2011),
- EU külső határ (román-ukrán),
- EU és schengeni közös külső határok (ukrán-magyar, ukrán-szlovák, ukrán-lengyel) jöttek létre.

4. ábra: Határszakaszok „típusai” az Eurorégióban
(szerk. DOBÁK I.)

⁴ az elválasztottságra például szolgálhat, hogy 1944-ben a magyar lakta Szelmenc településen keresztül húzták meg Ukrajna és Csehszlovákia határát. Az Ukrajnához kerülő Kisszelmenc, és a Csehszlovákiához kerülő Nagyszelmenc között szögesdrót húzódott egészen 2005 augusztusáig, majd a területen határátkelő nyílt a valamikor egyetlen település kettéosztott része, és így a két ország között.

⁵ 2010 év végi állapot, 2011 elején Románia schengeni övezethez való várható csatlakozásával ismételten módosul.

⁶ a schengeni belső és külső határok fogalmát a schengeni egyezmény 1 cikk definiálja

A biztonság katonai tényezőinek kapcsán ki kell lépünk a régió adta keretek közül a nemzeti, nemzetközi szintekre és a rendszerváltó évekig, illetve a Varsói Szerződés felbomlásáig kell visszanyúlnunk. A rendszerváltozást követő időkben a számtalan gazdasági és társadalmi problémával szembesülő kormányok a régió tagországaiban is felismerték, hogy többek között gazdaságilag sem tudják fenntartani a szovjet típusú tömeghadseregeket⁷, sem azok létszáma, sem a szükséges fegyverzet modernizációja miatt. A nagy létszámú hadseregek, elavult fegyverzeti arzenáljukkal sem doktrínájukban, szervezeti felépítésükben, sem eszközrendszerükben nem feleltek meg a kor követelményeinek, így a haderők átszervezése, a létszámcsökkentések és a modernizáció végrehajtása halaszthatatlanná vált. Az egyes országok felismerték, hogy egyedül nem képesek biztonságuk teljes szavatolására, így a keletkezett biztonsági űr kitöltése érdekében előtérbe került a NATO csatlakozás kérdése. Lengyelország és Magyarország már 1997-ben⁸ meghívást kapott a NATO csatlakozási tárgyalásokra, amelynek eredményeként az 1999-es első körös bővítés - többek között a Kárpátok Eurorégió földrajzi területén - biztosította a katonai szövetség számára a volt szovjet határok elérését. Később, Szlovákiát követően Románia is eljutott a NATO tagságig, de Ukrajna NATO tagságának kérdésköre még napjainkban is nyitva áll. Az elmúlt évtizedekben az érintett tagországok közreműködőként jelentek meg a PfP tevékenységben, illetve egyéb békefenntartó feladatok (ENSZ) végrehajtásában is. NATO tagságukkal párhuzamosan pedig számos, a tagterületeken túlmutató szövetségi kötelezettség teljesítésében aktívan vesznek részt (pl. koszovói, afganisztáni és iraki feladatok).

Az elmúlt évek geopolitikai eseményei (NATO és EU bővítés), a tagországok biztonságpolitikai normái, a közös szövetségi rendszerhez való tartozás, valamint a korábban atomfegyver arzenállal rendelkező Ukrajna NATO-val kialakított különleges státusza napjainkra minimálisra csökkentette a katonai erő egymás irányába történő alkalmazásának veszélyét. Összességében megállapítható, hogy régió tagországainak egymás irányába nyílt, katonai erővel megoldandó területi követeléseinek nincsenek, valamint a haderők egymás iránti veszélyeztetettséget jelentő súlyképzéséről sem beszélhetünk.

A Kárpátok Eurorégió tagországait tekintve elmondható az is, hogy azok az elmúlt években nem váltak a nemzetközi terrorcselekmények fő célpontjaivá, azonban a jelenség határokon, kontinenseken átnyúló jellegéből⁹ adódóan hangsúlyozni kell, hogy a terrorizmust, *az egyedi cselekmények időben és térben történő véletlenszerű előfordulása* teszi igazán fenyegetővé (Szász E. 2003). Magyarország területéhez hasonlóan, amely „tranzit-, logisztikai, üzleti jellegű terepet nyújthat bizonyos terrorszervezeteknek” (DEÁK P. 2008), a megállapítás az Eurorégió többi tagországa számára is igaznak tekinthető. Az esetleges terrortámadások előzetes okait keresve nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a térség országainak NATO-hoz való csatlakozásával, olyan szövetségnek váltunk részévé, amelyek több tagja is a nemzetközi terrorizmus kiemelt célterülete. Azzal, hogy a tagországok jelentős részt vállaltak a NATO és az USA vezette Európán kívüli katonai akciók végrehajtásában, a válságrégiókban feladatot teljesítő katonai kontingensek veszélyeztetettsége mellett megnőtt az anyaországok területének terrorveszélyeztetettsége is¹⁰. A vizsgált régióban jelentőséget

⁷ Az aktív haderők létszámát tekintve a Kárpátok Eurorégió megalakulásának időszakában, a térségben kiemelhető a lengyel és román hadsereg létszáma, amellyel a két ország hadereje 1995-ben az európai rangsor 6., illetve 8. helyét foglalta el. Forrás: Katonai egyensúly 1995-96 (Stratégiai Tanulmányok Nemzetközi Intézete, IISS)

⁸ 1997. júliusi NATO Madrid-i csúcstalálkozó.

⁹ Fenti megállapítást tükrözi az USA terrorizmus elleni stratégiája is (US Department of State, National Strategy for Combating Terrorism, Washington DC, US Government Printing Office 2003)

¹⁰ 2004-ben az al-Kaida Lengyelországnak, és Magyarországnak is küldött fenyegetést a médián keresztül (lásd: TÁLAS P.: *Kelet-Közép-Európa és az új típusú terrorizmus*).

ezen a téren a veszélyeztetett infrastruktúrák és objektumok kaphatnak, mint a terrorizmus esetleges célpontjai, feladatot jelentve ezzel a terrorizmus elleni harcban a rendvédelmi szervek mellett a katasztrófavédelmi szervek számára is.

Amíg a katonai veszélyeztetettség az elmúlt évtizedekben folyamatosan csökkent, addig az illegális migráció ingadozva, a kibocsátó, illetve célterületként megjelenő térségekben végbemenő folyamatokhoz igazodva, alapjaiban tranzitárséggként érinti a régiót. Egyértelmű, hogy a régión keresztül vezet az út keletről Európába, és a terület, amely a számos nemzetközi migrációs útvonal közül, a kelet-nyugat irányú európai migrációs útvonalon fekszik és ellátja az EU egyik keleti kapujának szerepét megkerülhetetlen az illegális migráció szempontjából.

A 2007. év végi schengeni övezethez való csatlakozással a térség kulcsfontosságú helyzetbe került, és a Kárpátok Eurorégió tagjai közül Lengyelországra, Szlovákiára, Magyarországra, és Romániára, mint az Unió külső határőrizetének biztosításában érintett tagországokra az egyéb belső uniós országokhoz képest jelentős többlet - főként határőrizeti, rendészeti - feladat nehezedik. Amíg a bővítés előtt keletről az EU a csatlakozásra váró kelet-európai országokon, mint „szűrőn” keresztül szembesült az illegális migrációval, a bővítéssel, illetve a schengeni tagsággal párhuzamosan a térség országainak ez a szerepe lecsökkent.

A régió határtérsége földrajzi szempontból is vonzó, hiszen hiányoznak (illetve az adminisztratív határokkal nem esnek egybe) azok a természetes határok, melyek biztosíthatnák Európa természetes keleti határainak védelmét. Míg Észak-, Nyugat- és Dél-Európában a tenger természetes európai határként jelenik meg, addig Európa keleti felén, az ukrán keleti határokon való átjutást követően már csak az uniós határt kell leküzdeniük a nyugatra igyekvőknek. Korábban az Unió előbástyájának számító régiós terület egyértelműen a tranzit szerepet látta el, Lengyelország, Szlovákia (és Csehország), Magyarország és Románia EU csatlakozásával azonban a térség ezirányú szerepköre átalakulhat.

Az illegális migráció kapcsán a kárpátaljai terület, vagyis a magyar-szlovák-ukrán hármashatár térsége emelhető ki, mint az Ukrajnából az egyik leginkább érintett „kilépési pont”. A Kárpátok Eurorégió területén áthaladó kelet-nyugati migrációs irányok működését támasztják alá az ukrán-magyar, illetve a román-magyar határszakaszra vonatkozó, az értekezésben részletesen ismertetett statisztikai adatok¹¹ is.

Ukrajna ezirányú viszonyai eltérnek az együttműködésben érintett többi tagországtól. Köztes elhelyezkedése, illetve a nála gazdaságilag jóval fejlettebb uniós országokkal való közös határszakasza révén az illegális migráció jelensége az országot azonban több szempontból is érinti. Egyrészt, területe mintegy tranzit területként nyugati irányba az egyik legfontosabb migrációs útvonal, másrészt az ország rossz gazdasági kilátásai, és a nehéz megélhetési körülmények révén Ukrajna kibocsátó területként is jelentős szereplő a migráció folyamatában. Az ország kedvező földrajzi elhelyezkedése miatt területén folyamatosan duzzad a nyugatra vágyó illegális migránsok száma, és egyre többen választják „ugródeszkának” az ország területét. A témával foglalkozó, az illegális migráció, illetve a kapcsolódó embercsempészet nagyságára vonatkozó - gyakran eltérő, becslésen alapuló – statisztikai adatok csak sejtetni engedik a jelenség valós nagyságát.

Az Unió részéről megjelenő migrációs politika és a szigorodó külső határellenőrzések pedig tovább növelik az ország „buffer” szerepét. Egyértelmű tehát, hogy mind Ukrajna, mind az Unió számára kiemelten fontos az illegális migráció kezelése, amely kapcsán a hatékony támogatás és együttműködés fenntartása az Unió biztonságát is növelheti.

¹¹ *Határrendészeti helyzetkép* - http://www.police.hu/data/cms536421/hatarrendeszet_szoveges.pdf

5. ábra: A Kárpátok Eurorégió területét is érintő illegális migrációs irányok
(Készítette: DOBÁK I. 2010)

A biztonság komplex értelmezésének keretében az értekezés foglalkozik a térség biztonságpolitikai vetületű egyes gazdasági kérdéskörével is, hiszen több olyan kihívás és kockázat is jelen van, amelyek közvetve, vagy közvetlenül érintik a térséget. Egyfelől fontosak a nemzeti és nemzetközi gazdasági tér felől a régióba irányuló hatások (globalizációból adódó kihívások, nemzetközi pénzügyi és gazdasági válság), melyek gyökerei és kezelése mindenképpen túlmutatnak a régióra, másfelől foglalkozni kell a régió belül kialakuló, vagy ott lecsapódó kockázatokkal és kihívásokkal (határokon átnyúló feketekereskedelem, feketegazdaság térnyerése, munkanélküliség).

A rendszerváltozást követő években a központi területek fejlődésével párhuzamosan megnőtt a vizsgált területek *marginalitása* (Süli-Zakar I. 1999). A nagyobb ipari-gazdasági központok - országoktól függetlenül - megszűntek, hatalmas munkanélküli tömegeket generálva. A területre napjainkban is általánosan jellemző a gazdasági fejletlenség, a munkanélküliség magas aránya, valamint a határokon átnyúló illegális gazdasági tevékenységek (ILLÉS I. 2008), amelyek bevételei közvetlenül nem forgathatók vissza a legális gazdaságba.

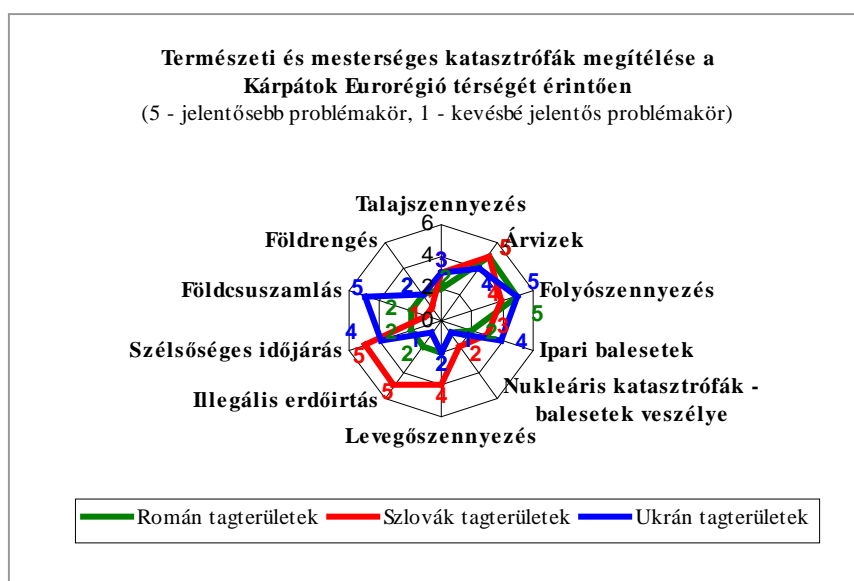
Jellemző illegális „iparágként” kell megemlíteni az Ukrajna irányából az Unió területére irányuló árucsempészetet, amely kapcsán a Kárpátok Eurorégiót kettéosztó uniós külső határok közvetlenül érintettek. Példaként említhető pl. a cigarettacsempészet, ahol a magyar-ukrán és magyar-román határtérségre vonatkozó statisztikai adatok szerint¹², több mint 1 334 millió Ft értékben kerültek dohánytermékkel kapcsolatos jogellenes cselekmények 2008-ban felfedésre az érintett határátkelőhelyeken. A számadatok jelentős emelkedést mutatnak a 2007. évi 883 millió forintos összeghez képest, ezen belül is a román viszonylatot kell kiemelni (319 %-os változás). Ukrajna az illegálisan gyártott, illetve importált cigaretták egy

¹² Adatok forrása: Rendőrség - Határrendészeti helyzetkép p. 21.
http://www.police.hu/data/cms536420/hatarrendeszet_helyzetkep.pdf letöltve: 2009.03.09.

részének további kereskedelme révén, míg a Kárpátok Eurorégióban résztvevő határközeli tagterületek az Unióba irányuló cigarettacsempészet térségként érintettek. Az Ukrajnában gyártott, illetve importált cigaretták mennyisége a vonatkozó statisztikai adatok alapján jóval meghaladja a lakosság fogyasztását, illetve az engedéllyel exportált dohányárak mennyiségét. A dohányárak kb. 20%-a tűnik el az illegális kereskedelemben, majd bukkan fel a feketepiacokon, gyakran a Magyarország, illetve a Románia felé vezető határokon.

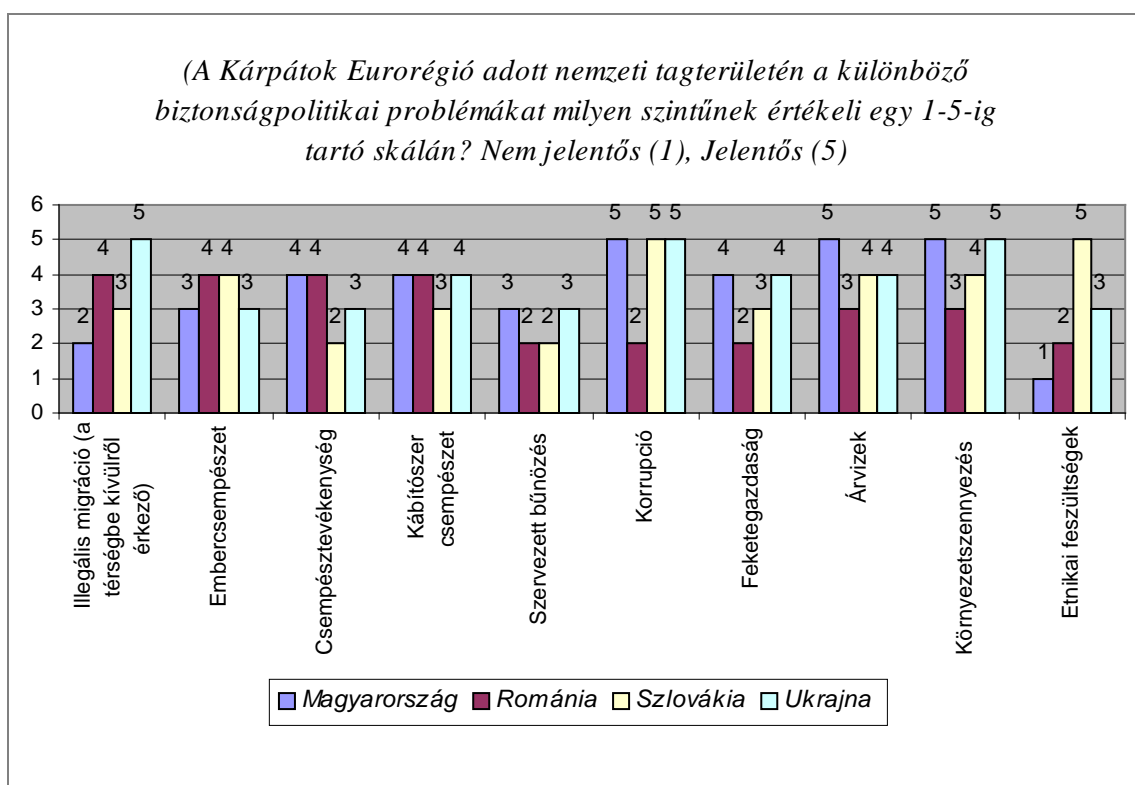
A régió viszonyainak áttekintésekor az értekezés foglalkozik a történelmi örökségként jelenlévő etnikailag és vallásilag erősen keveredett lakosság, illetve az egyes nemzetek határokon túli, kisebbségként való jelenlétének problematikájával. A tagországok kétoldalú viszonyaira napjainkban is kiható problémák többsége a határok történelem folyamán történő többszöri megváltozásából eredő okokra vezethetőek vissza és általánosságban összefüggnek az adott országban élő lakosság etnikai viszonyaival. Konfliktusforrásként értelmezhető a határokon túl élő kisebbségek fajsúlyos jelenléte, amely a kisebbségekkel erősen „terhelt” országokban a többségi társadalom nacionalista rétegeiben „fóbiákat” eredményezhet. Ezen feszültségek az elmúlt időszakban és napjainkban is jelen vannak a régióban, amelyek mögött a nemzeti identitás erősítésének szándékát, a nacionalista irányvonal politikai életben való erőteljes jelenlétét, vagy egyes időszakokban annak viszonylag gyenge súlyát kell keresni. Fentiekén túl, ide sorolhatjuk a Kárpát-medencében élő nagyszámú cigányság kérdéskörét, többek között belpolitikai, szociális, és gazdasági téren tennivalót adva a tagországoknak.

A környezetbiztonság oldaláról az értekezés önálló fejezetben foglalkozik a széles körben kutatott, határokon átnyúló különböző környezeti veszélyforrásokkal, valamint az esetlegesen bekövetkező katasztrófákkal. A természeti katasztrófák, illetve az emberi tevékenységek által okozott katasztrófák tekintetében a jelentős nagyságú védett területtel, valamint az egyedülálló természetföldrajzi adottságokkal (Kárpátok hegyvonulata) rendelkező régió különösen érintettnek tekinthető. Legsúlyosabb környezeti - természeti problémának a szinte éves rendszerességgel visszatérő nagyobb árvizek, valamint a gyakori folyószennyezés tekinthető, amelyek mellett a környezetszennyezés egyéb megjelenési formái is állandó kockázatot jelentenek a térség biztonságára. A témakörben az értekezés áttekinti az érintett tagterületek általános helyzetét, a környezetbiztonság egyes szegmenseit, többek között a hátrahagyott katonai szennyezések kérdéskörét.

6. ábra: Értékelt kérdőív eredménye (román, szlovák, ukrán terület)
(szerk: DOBÁK I.)

Megállapítható, hogy a vizsgált biztonságpolitikai veszélyek a különböző államokat és azok eurorégiós tagterületeit - ha különböző mértékben is - de egyaránt sújtják. A határok biztosításához kapcsolódó feladatokon túl, a gazdasági problémakör, valamint a környezetvédelmi-, a vízügyi kérdések, és a katasztrófavédelem prioritást kapnak minden tagországban. A veszélyek megítélése kapcsán összeállított - strukturált interjúként értelmezhető - kérdőív feldolgozott eredményei is a problémakör jelentős összetettségét támasztják alá. Az eredmények „jelentős”-hez közelinek mutatják a megkérdezett tényezők szerepét.

7. ábra: Biztonságpolitikai problémák megítélése
(kérdőív feldolgozott eredménye, szerk.: DOBÁK I. 2009)

Mindezek mellett nem feledkezhetünk meg a nemzetközi környezetből érkező hatásokról sem, így az elmúlt években végbement EU bővítés, valamint a schengeni övezet kiterjesztésének jelentőségéről. Eredményként az Eurorégió területét ismét egy erős, elválasztó jellegű határ szeli ketté, majd a már EU tag Románia közeli schengeni tagsága várhatóan tovább „színezi” a határtérség összképét.

A nagyobb geopolitikai változások, amelyek a kelet-közép-európai térséget érintették, az utóbbi közel két évtizedben túlnyomórészt már lezajlottak és az eurorégiós tagok - Ukrajna kivételével - felvételt nyertek azokba a szövetségi keretekbe, amelyek alapjaiban lehetőséget biztosítanak a régió további fejlődésére. Azonos politikai – gazdasági – katonai védőernyő fedti le Kelet-Közép-Európát, amely stabilabbá teszi a szűkebb régió biztonságát is. Mindezek mellett, azonban éppen Ukrajna okán, még mindig nem zárultak le azok a nagypolitikai szintűen zajló folyamatok, melyeknek biztonságpolitikai jelentősége lehet.

Az energiabiztonság kapcsán az Eurorégió területe fontos földrajzi térségként definiálható, különös tekintettel a tranzit jellegű vezetékhalózatokra. A Nyugat-Európába vezető irányok egyikeként itt húzódnak a keletről érkező gáz, olaj és áram vezetékek és lépnek be az Európai Unió területére. Az elmúlt évek gázviszályai rámutattak a kérdéskör

fontosságára, Oroszország „energiaértékesítési” érdekeire és az Unió „energiaéhségére”. Ukrajna esetében Oroszország és az EU jelenléte mellett, azonban nem feledkezhetünk meg a „bonyolult háromszög” harmadik csúcsaként (BALOGH I. 2007) jelenlévő Egyesült Államokról, illetve NATO-ról sem, amely szintén kulcsszereplőként jelenhet meg az ezidáig mozdulatlan ország jövőjét illetően. Az ország eurorégiós tagsága, és közvetlen uniós határai nélkül vélhetően már az 1990-es években eltávolodott (lemaradt) volna a kelet-közép-európai folyamatoktól. Ukrajna esetében H. Kissinger gondolatai említhetők, miszerint „*Kelet-Európa és a Szovjetunió utódállamainak jövője nem azonos kérdés*” (KISSINGER H. 1998), azonban a térség (különösen a határtérségek) jövőjére kitekintve nem lehet közömbös az EU-val és hazánkkal közvetlen földrajzi kapcsolattal rendelkező Ukrajna sorsának alakulása. Az európai folyamatokban való aktív részvétele, illetve az intézményekkel létesített szoros kötelékek nélkül magára maradhat, illetve még erősebben az orosz érdekszféra irányába tolódhat.

Az ország elhelyezkedése, nemzetiségi összetétele, és Oroszországhoz fűződő sajátos érdekviszonya miatt eltérő módon fejlődött nyugati szomszédaitól. Napjainkra a kelet-nyugati „választóvonal” egyik színtere, vagy másként jellemezve az EU, illetve Oroszország között húzódó bizonytalan jövőjű köztes térség, így nem kizárólag a tagországok, hanem az EU számára is feladatként jelentkezik az együttműködési lehetőségek kiterjesztése, fokozása Ukrajna irányába, amely - többek között - földrajzi elhelyezkedése és történelmi gyökerei folytán eddig nem jutott be a már említett védőernyő alá. Éppen ezért kaphat különös jelentőséget a Kárpátok Eurorégió, amelynek szerepe a hatalmas földrajzi területe ellenére vitathatatlan, hiszen egy rendkívül összetett térség egészére nyújt kitekintést, és mozgíthatja elő a gazdasági, társadalmi és kulturális együttműködés és fejlődés különböző kérdéseit. Létrehozása mindenképpen példaértékűnek tekinthető a bizalmatlansággal, gyanakvással teli 1990-es évek elejének légkörében. A NATO és az EU bővítés, valamint a schengeni övezet kiterjesztése mutatott rá a Kárpátok Eurorégió 1993-as megalakítása szándékának helyességére, hiszen a térség geopolitikai szerepe egyre inkább felértékelődik napjainkban.

IV. Az eredmények hasznosíthatósága és a kutatás további irányai

1. A Kárpátok Eurorégió által felölelt térség biztonságföldrajzi szemléletű vizsgálata egyik megfogalmazott céljaként, az Eurorégió viszonyainak átfogó - az értekezésben részletezett releváns biztonságpolitikai veszélyek és kihívások köré csoportosuló - áttekintésére irányult. Hasznosítható eredményként jelenik meg, hogy az értekezésben megállapítottak, valamint az egyes problémák és kérdéskörök biztonságpolitikai oldalról való megközelítése, kiegészítő ismeretekkel segítheti a régió iránt érdeklődő, illetve annak viszonyait kutató szakemberek munkáját.

2. A témakör folyamatos kutatásának szükségességét, az ismertett biztonságpolitikai veszélyek és kockázatok jelenlétén túl, az azokat formáló és állandóan változó belső és külső (gazdasági, társadalmi, politikai) folyamatok egyaránt alátámasztják. Ezek az egyes tagállamok szintjén, vagy akár a „magasabb” nemzetközi környezetben bekövetkező folyamatos változások közvetve, illetve közvetlenül mindenképpen kihatnak a régióra. A disszertációban ismertetettek, a biztonságot veszélyeztető tényezők szélesebb spektruma felé mutatva, bővíthető alapot adhatnak az ezirányú kutatások folytatásának.

3. A kutatási téma aktualitása, az EU keleti határai mentén felértékelődött biztonságpolitikai kérdéskörök, valamint az Oroszország és az Unió között elhelyezkedő Ukrajna jövőjének kérdése, mind a kutatások folytatásának indokoltságát jelzik. Az értekezés ösztönzéseként felvetheti más, különösen az EU külső határain átívelő regionális szintű együttműködések esetében is a biztonságpolitikai - biztonságföldrajzi irányultságú vizsgálatok célszerűségét.

Hivatkozott irodalmak

- BALOGH I. 2007: Ukrajna és az Unió az Európai Parlament szemszögéből - avagy „A bonyolult háromszög”, Európai parlamenti szemle, 2007. március. 2
- BATA B. 2008: A Kárpátok Eurorégió és a Kárpátok Alapítvány bemutatása, Kárpátok Alapítvány Magyarország,
- BARANYI B.1999: A „periféria perifériáján” – a határmentiség kérdőjelei egy vizsgálat tükrében az Északkelet-Alföldön, Tér és Társadalom 13. 17–44. p.
- KISSINGER H. 1998: Diplomácia, Panem-Grafo, Budapest
- PAP N. - TÓTH J. 2008: Az európai államhatárok típusai, In: HORVÁTH I. – KISS J. (szerk.) A baranyai államhatár a XX. században – A Pécsi Tudományegyetemen 2008. február 15-én tartott nemzetközi konferencia előadásai, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum
- SÜLI-ZAKAR I. 1999: A Kárpátok Eurorégió interregionális szervezet szerepe a határokon átnyúló kapcsolatok erősítésében, Kárpátalja In: BOROS LÁSZLÓ (szerk.) Nyírségi Földrajzi Napok előadásai, Észak- és Kelet-Magyarországi Földrajzi Évkönyv, Nyíregyháza
- SÜLI-ZAKAR I. 1999: A határmentiség az euroatlanti folyamatok tükrében, különös tekintettel a Kárpátok-Eurorégió működési területére, MTA RKK ATI, Debrecen
- SÜLI-ZAKAR I. 2004: A Kárpátok Eurorégió Interregionális Szövetség Stratégiai Fejlesztési programja – Kárpátok Eurorégió Interregionális Szövetség, Magyar Tagozat - Regionális Fejlesztési Munkabizottság, Róna-Régió Terület- és Településfejlesztési Korlátolt Felelősségű Társaság, Nyíregyháza
- TÓTH J. 2003: Kell nekünk régió? http://www.mindentudas.hu/doc/tot_nyomtathato.rtf

A szerző témához kapcsolódó publikációi

1. DOBÁK I. 2005: *A készenléti szervezetek változó kommunikációs rendszerei – Példák a közép-európai térség országaiból.* In: Dr. habil. Sándor Miklós – Dr. Rajnai Zoltán – Dr. Fekete Károly – Szőlősi Sándor (szerk.): Kommunikáció 2005 – Nemzetközi Tudományos Konferencia, ZMNE, Budapest, 2005 október 27., pp. 45-52.
2. DOBÁK I. 2006: *Illegális migráció – Ukrajna biztonságföldrajzi jelentősége.* Kard és Toll 2006/3. szám. ZMNE pp. 47-55.
3. DOBÁK I. 2006: *Természeti és mesterséges katasztrófák – példák a Kárpátok Eurorégió térségéből.* HADMÉRNÖK on-line folyóirat, a ZMNE tudományos kiadványa I. évfolyam 1. szám - 2006. június, p.11.
http://www.zmne.hu/hadmernok/archivum/2006/1/2006_1_Dobak.html
4. DOBÁK I. 2006: *Illegális migráció Európa keleti felén.* Magyar Rendészet 2006/2. szám, pp. 39-51.
5. DOBÁK I. 2007: *Ukrajna biztonságföldrajzi szerepe az illegális migráció folyamatában.* KBH Szakmai Tudományos Közlemények, A Katonai Biztonsági Hivatal Tudományos Tanácsának Kiadványa. A biztonságpolitika specifikus területei, Budapest, p. 12

6. DOBÁK I. 2007: *Communications-geography – short overview of the situation of public safety communications networks in the Central-Eastern European countries*. In: Dr. habil. Sándor Miklós – Dr. Rajnai Zoltán – Dr. Fekete Károly – Dr. Pándi Erik (szerk.): *Kommunikáció 2007 – Nemzetközi Tudományos Konferencia*, ZMNE, Budapest, 2007. október 16., pp. 152-159.
7. DOBÁK I. 2008: *Security-geographical importance of the Carpathian Euroregion concerning the transit illegal immigration*. In: J. Ledács Kiss. (szerk.) *Tradecraft Review Special Issue 2. - KBH Szakmai Szemle, A Katonai Biztonsági Hivatal Tudományos Tanácsának Kiadványa*, p. 11.
(CEPOL 2010 - European Police College e-doc, Közlésre elfogadva, ID: 6557)
8. DOBÁK I. 2008: *Illegális migráció – Kárpátalja térségének érintettsége*
In: Ledács Kiss J. (szerk.)- *KBH Szakmai Szemle, A Katonai Biztonsági Hivatal Tudományos Tanácsának Kiadványa 2008/2. szám*, p. 7.
9. DOBÁK I. 2009: *A Kárpátok Eurorégió biztonságföldrajzi szemmel*
In: Ledács Kiss J. (szerk.)- *KBH Szakmai Szemle, A Katonai Biztonsági Hivatal Tudományos Tanácsának Kiadványa 2009/4.szám*, pp. 183-195.
10. DOBÁK I. 2010: *Az etnikai sokszínűség tehertétele a Kárpátok Eurorégióban*
Közlésre elfogadva
In: Szabó A. F. (szerk.) - *Társadalom és Honvédelem, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem tudományos kiadványa. 2010/1*, p.12.
11. DOBÁK I. 2010: *Environment and Security in Western Ukraine - Short Overview*,
HADMÉRNÖK V. évf. I. szám, a ZMNE BJKMK és a Katonai Műszaki Doktori Iskola tudományos kiadványa <http://www.zmne.hu/hadmernok>, p. 9.

Egyéb publikációk

12. DOBÁK I. 2004: *Fejlődő kommunikáció – nagyobb biztonság? – A terrorizmus hatása a kommunikációra*. In: Dr. habil. Sándor Miklós – Dr. Szücs Gáspár – Dr Fekete Károly (szerk.): *Kommunikáció 2004 – Nemzetközi Tudományos Konferencia*, ZMNE, Budapest, 2004 szeptember 15., pp. 71-79.
13. DOBÁK I. 2005: *Terrorizmus és kommunikáció*. Új Honvédségi Szemle, 2005/1. szám, pp. 34-42.